

BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ

A könyvek illata

Berda Jóskának

Miklós, ha nem dohányzott, vagy éppen senkivel sem folytatott világmegváltó beszélgetéseket, s a napi penzumát is megírta a szerkesztőségek számára, legszívesebben antikváriumokban töltötte az idejét. Főként nem vásárolni járt oda, bár az is előfordult olykor, sokkal inkább a könyvek illata miatt. Időről időre szüksége volt a szellemi környezetszennyezés ellensúlyozásaként egyfajta töltődésre, mint valami mobiltelefonnak az áramutánpótlásra. Már gyerekkorában rájött, hogy van valami misztikus erő, valami megmagyarázhatatlan energia a könyvekben.

A legjobban a '70-es, '80-as években kiadott, puha-kötéses kortárs magyar irodalmat szerette. Ezeknek az illata fejezte ki leginkább a személyiségében rejlő s az otthonosság melegére vágyó gyermeket, aki még így negyven fölött is volt. Ahogy belefúrta az orrát a könyv lapjai közé, egyszerre ott találta magát a lapok között megbúvó történet kellős közepén. Minden fáradsága, keserősége elillant. Minden lényegtelené kicsinyült, csak a könyvből áradó illat számított. Ilyenkor már csak az otthoni tájakat látta, érezte: a lába előtt a partot nyaldosó Balatont, az őszi avarégetés kesernyős szagát, a köd lucskos hínárszerűségét, a sötét égen elhúzó vadlibák feszes ívbe hierarchizált hadrendjét.

De mást üzent Miklósnak a háború előtti könyvek dohos illata, mást az ezredfordulós, modern irodalom groteszk hipochondriája. Mást a történelmi könyvek steril örülete, s megint mást a művészeti albumok attraktív parádéja, a mesekönyvek naiv egyszerűsége, a krimik banalitása, a szociográfiák matematizált okoskodása, vagy éppen a tudományos kötetek dogmatikája, s megint mást a lexikonok architektonikusan felépített gótikája. Gyakorlatilag az orrával igazodott el a Gutenberg-galaxisban.

Ha valaki egyszer megleste volna azt az éteri áhítatot, ahogy arca elé emelte a könyveket, talán el is szégyellte volna magát az intimitásnak ilyen foka látán. Miklós ugyanis szemét lehunyva fúrta bele orrát az engedékenyen széttárulkozó, hamvasfehér, kecse-

sen hajló lapok közé, s teljes lényét átadva, apró kis szippantásokkal, fokról fokra tette magáévá a kötetet. Végül, néhány perc elteltével az elcsendesült, normal levegővétel állandósága finom, negyedik dimenziós kapcsolattá szelídítette közöttük az aktust. Könyvekkel való viszonyában hátborzongató módon egyszerű volt jelen a vad testiség perverzítése és a szinte platonizmusig idealizált filozófia.

Az évek alatt gyakorlatilag függővé vált. Egyre többször volt szüksége rá, hogy legalább egy-egy szippantás erejéig bekukkantson az Elefántos Házzal szembeni antikváriumba, ahol már törzsvendégnek számított. Egy idő után teljes bizonyossággal igazodott el a könyvek között, amelyeket a tulajdonos, Miklós többszöri javaslata ellenére sem volt hajlandó a betűrendes elrendezés jól bevált módszere helyett, az illatuk alapján polcra rakni. Pedig mennyi érvet sorakoztatott fel újra és újra mellette! De hiába, a művészethez nincs mindenkinek érzéke.

Miklós szerint ugyanis az illatuk alapján kellett volna elhelyezni a könyveket, nem pedig a hagyományos módon. Meggyőződéssel hirdette, hogy az illat alapján kiválasztott könyvek az illető egyéniségéhez jobban passzolnak, mint a félrevezető, s nem egyszer csalóka fülszöveg-böngészés alapján megvásárolt példányok.

Azt állította ráadásul, hogy minden kiadónak megvan a maga által – nem feltétlenül tudatosan – kialakított sajátos könyvillata, még akkor is, ha esetleg ugyanazzal az eljárással, ugyanolyan minőségű papírral dolgozik, mint valamelyik másik kiadó.

– Már ez is komoly segítség lehetne a vevőknek a választásnál – magyarázta a tulajdonosnak –, de azért persze sok minden más is múlik még, hogy milyenné érlelődik egy-egy könyv végső illata.

Olyan plasztikusan magyarázott, hogy a tulajdonos szemében egy pillanatra érdeklődés csillant. Miklós egyből lecsapott.

– Tapasztalataim szerint az elsődleges szempont a papír minőségének, a nyomdafesték fajtájának és a kötet kiadási dátumának hármassal együtthatása. Ez a könyvészeti szentháromság adja meg ugyanis a könyvek valódi karakterét, illat-ornamentikáját. De pont ezek miatt nem lehet elhanyagolni azt a tényt sem, hogy melyik városban van a kiadó, honnan szerezte be a papírját, és főként, hogy a könyv az évek során milyen egyéb könyvek társaságában érlelődött, nemesedett. Szempont továbbá, hogy famentes papírból vagy fából, s azon belül is milyen fából készült

A novella a szerzőnek kiadónknál frissen megjelent *Füstvirágok* című kötetében szerepel.

az alapanyag. Más ugyanis a fenyőnek, a nyárnak vagy éppen a nyírfának a cellulóz-aránya, ami szintén befolyásolja az elkészült papír, illetőleg könyv illatát.

Az antikvárium látogatóközönsége először csak mintegy mellékesen hallgatott bele az eszmefuttatásba, majd egyre nyíltabb érdeklődéssel sorakozott fel a fiatalember körül. Új, eddig nem ismert szempontok, távlatok nyíltak meg előttük.

– Az sem mellékes – folytatta Miklós –, hogy kemény- vagy puhafedeles kötetről van szó, hogy kis- vagy nagyalakúra nyomták, hogy cérnafűzött, tűzött vagy esetleg ragasztott, hogy milyen vastag a könyv, s maga a papír, amiből összeáll, s végül a száliránya és a tömege. Ez utóbbi annyit jelent, hogy egy négyzetméterben mennyi a papír. Mert minél nagyobb a tömeg, annál nagyobb lesz a vastagsága is, ami – belátható – szintén fontos eleme az illatanyag milyenségének.

Egy nagy levegő, aztán folytatta.

– Sok múlik azon is, hogy a papír készítése közben a rostanyaghoz milyen töltőanyagot adnak hozzá és milyen mértékben. Kaolint, keményítőt vagy esetleg gipszet, amelyeknek az aránya nulla és húsz százalék között mozoghat. Érthető hát, ha ez is nagyban meghatározza az illatot. Az már csak ráadás, hogy ezek a töltőanyagok a papírnak sima, egyenletes felületet biztosítanak, lággyá és hajlékonyá teszik, s még az áttetszőségét, fehérségét is nagymértékben befolyásolják. Az illat szempontjából azonban ezek irrelevánsak.

Amikor az ember olyan dolgról beszél, amelyben hisz, megszűnik létezni körülötte a világ. Így volt ez Miklóssal is. Annyira belemelegedett a magyarázásba, hogy ott, az üzlet közepén előkapott egy hosszúszerű cigarettát, és a tulajdonos hápogásával mit sem törődve, rágyújtott. Ez nála hozzátartozott a nagy ingerfaktort kiváltó vitákhoz, beszélgetésekhez. Ez pedig most egy ilyen alkalom volt.

– Nem elhanyagolható az enyvező anyagok jelenléte sem, amelyek közül az enyv a legfontosabb, amely csökkenti a papír nedvszívó képességét, s ezzel íróképessé teszi azt. Az enyv markáns illata, keveredve a színezőanyagok egyedi illataromájával azonban újabb színfolt a könyvillatok ilyen mértékű orgiájában. Ráadásul ipari feldolgozás esetén komoly szempont a papír szilárdságának növelése, simítása, nemesítő mázolás is, amelyek újabb kémiai tényezőkkel egészítik ki egy-egy könyvbe foglalt történet illatát.

Mindezt egy szuszra, neurotikus karlendítések közepette hadarta el. Aztán kitért még arra is, hogy teljesen más az illata a fémes hatású papírokból készült köteteknek, mint amit bordázott papírból, egy oldalon felülkezelt magas fényű papírból, esetleg matt kartonpapírból nyomtatnak. Elmesélte, hogy az sem mindegy, hogy rossz minőségű, facsiszolatoktól hemzsező, erősen savas újságnymó papírt, rongy-, illetve papírhulladék töltőanyagú író-nyomó papírt, utólag sajtolt, vászonpréselt papírt, lágy és elasztikus fatartalmú mélynyomópapírt, enyhén simított, finoman szemcsés ofszet papírt, rongycellulózt tartalmazó, tömör kidolgozású térképnyomó papírt, mindkét oldalán mázolt, fehér pigmentekből, kötőanyagokból és műanyag diszperziókból álló, mégis lágy és hajlékony műnyomópapírt, papírgyári eljárással könnyített, laza rostszerkezetű volumenizált papírt, vagy finom, vékony, bársonyos tapintású, puha fogású biblianyomó papírt használnak a cégek.

Az üzlet tulajdonosa valami érthetetlen okból kifolyólag azonban csak hümmögött, s a kezdeti lelkesedés helyett az arcára volt írva az álnok székszis, s hogy már egyáltalán nem tetszik neki a furcsa fiatalember heroikus küszködése, a csődület, s pláne a nyilvános bagózás. Halszemével úgy tekintgetett a kijárat felé, mint aki a menekülési útvonalat keresi, vagy a hivatalos közeg felbukkanását várja. Pedig Miklós még nem is mesélt a kasírozás eljárásának az illatok alakulására kifejtett jelentőségéről, s az opacitásról, azaz a papír átlátszatlanságának meghatározó szempontjairól.

Az üzenet valahogy mégsem ment át. Negyedórányi intenzív lelkesedése, kéje-kínja, intellektuális delíriuma teljesen kimerítette, s amilyen hevesen magyarázott az imént, olyan hirtelen vált teljesen némává és apatikussá. Az emberek szétoszlottak mellőle, a tulajdonos a pult mögül méregette, ő pedig, mint egy pótcselekvésként, titokban arrébb pakolt néhány könyvet a polcokon, természetesen nem a betűrendjük, hanem az illatrendjük alapján. Catalogus odorum – ahogy ő nevezte a maga által kitalált illatok szerinti katalógust.

Hazafelé olyan tökéletes illatharmóniával összeállított saját könyvtár létrehozásáról hallucinált, vizionált, amely olvasás nélkül is inspirálja a szellemet. Csak bele kell szippantani egy-egy ilyen szempontok alapján összeállított részlegbe, s máris belecsoppen az ember valamely általa választott korba, témába, tudományágba.

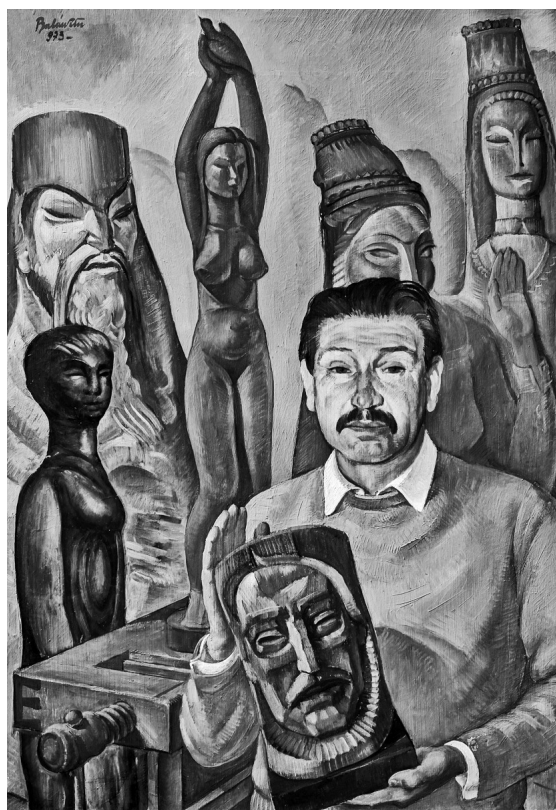
Hazaérve hetekre bezárkózott tehát a könyvtárszobájába, és lázas munkába kezdett. Ablakot nem nyitott, a telefont nem vette fel, enni csak a legszükségesebbet ette, viszont reggeltől estig dohányzott, és gyertyákat égetett. Meggyőződése volt, hogy a dohány füstje, keveredve az elfűjt gyertya kanócának csonkjából kiszivárgó sajátságosan egyedi szagmin-tával, könnyebbé teszi a válogatást, jobban kihozza a könyvek igazi illatát. Ezért, mint valami druida mágus füstölte körbe-körbe a polcokat, keresve titkos „varázsfőzetének” megfelelő arányait. Bálványimádó frivolitással becézgette, simogatta, szagolgatta könyveit. Könyvtára így egy-két héten belül, a maga illattól duzzadó terebélyességében, a valóság és az absztrakció langyos keveredéséből különleges illatharmóniává érlelődött össze. Maga lett a szenzuális moralitás. Nem lehetett közömbösnek maradni mellette.

Miklós azonban nem nagyon engedett be senkit a szentélyébe. Csak hosszas könyörgések és nagy sírások után volt hajlandó Andreával megosztani e bensőjéből előtörő, váratlan lírát, a könyvekből egybeformált illatharmóniát. Andrea azonban néhány má-

sodpercnyi bent töltött idő után borzadva fordult ki az áporodott, posványos büztől fullasztó apró egérlyukból – ahogy ő nevezte. Nem érezte, amit Miklós érzett, s azt meg pláne nem, amit a férfi szeretett volna, hogy érezzen. Soha többé nem találkoztak. Haldokló kapcsolatuk utolsó állomása ez a virtuális múzeumlátogatás lett.

A tűzoltókat pedig aznap este az ablakréseken kitóduló füsttől megriadt szomszéd öreg hölgy hívta ki az Apáca utcai lakáshoz. Az egész ház az utcára szaladt. A sors ironiája, hogy az égő könyvek illatát mindenki egyformának érezte. Olyan volt, mint egy hamvasztásos temetés.

Az utca túloldalán, kicsit feljebb egy ballonkabátos, lehajtott fejű alak körvonalai bontakoztak ki egy sötét kapualjból. Nem volt rajta semmi különös. Egy darabig némán nézte a tűzoltók erőlködését, majd közömbösen rágyújtott egy hosszúszerű cigarettára. Csak talán a füst, ami felszállt... Mintha nem a megszokott tömör, mákonyos anyagból lett volna, hanem valami áttetsző, éteri lélek-matériából. De ezt csak az öreg hölgy képzelte, ahogy utána nézett az elhaladó alaknak.

Balázs Péter: Faragott balladák (Szervátiusz Jenő arcképe), 1973
(A család tulajdona)